

Hračky ve středověku

„Dějiny dětství“ lze pro středověk velmi těžko postihnout z důvodu nedostatku archeologických pramenů. Proto se musíme obracet k dějinám umění a etnografii. Zlom nastal až od 16. století, kdy jsou doklady hraček častější a vycházejí ze starších etap středověku.

Z důvodu špatných hygienických podmínek a nemocí se dospělého věku dožilo jen velmi málo dětí. Polovina zemřela při porodu nebo jako novorozenec na následky úrazu. To mimo jiné dokládají nálezy z archeologicky zkoumaných pohřebišť.

Důležitou roli sehrálo sociální prostředí. Na vesnici byly děti využívány jako pomocná síla. Ze začátku bylo dítě pro rodinu přítěží, neboť se o něj museli ostatní starat a zdržovalo je to. Postupem času muselo přiložit ruku k dílu, například páslo drůbež nebo pomáhalo při sklizení. Ve městech byl dobrý přístup ke vzdělání. Učili se zde pouze synové bohatých kupců. Ostatní pokračovali v otcově řemesle nebo sloužili jako učedníci u jiných řemeslníků. Dívky se učily starat o domácnost tím, že doma pomáhaly matce. S rozvojem města začaly vznikat klášterní a farní školy, které navštěvovali žáci bohatých vrstev.

Rozdíl mezi hračkami středověku a počátku 20. století se příliš nezměnil. U chlapců byly velmi populární napodobeniny zbraní (dřevěné mečíky). V ikonografii bývá zobrazována hračka jezdeckého koně, tzv. Steckenpferd, kdy byla vymodelována jen hlava koně, tělo tvořila hůl. Hračka byla určena pro věk čtyř nebo pěti let.

Dívky si hrály s panenkami. Jejich kvalita se odvíjela od prostředí, ve kterém dítě žilo. Nejdokonalejší hračky patřily šlechtickým dětem, vyráběné na zakázku nebo dovážené jako vzácné zboží z ciziny.

Mezi nejčastější náradí ke hře patřil míč, obruč, káča, bič, sud. U malých dětí byly oblíbené zvukové hračky nebo hudební nástroje (chrastítka, píšťalky, bubínky). Mezi hry založené na pravidlech patřily kuželky, kostky, dáma nebo šach, avšak tyto hry byly doménou spíše dospělých.

Informace o hrách a hračkách poskytuje drobná hrnčířská plastika. Podle ztvárněné předlohy ji lze dělit na plastiku figurální lidskou (panenky, madonky) a plastiku zvířecí, představující zejména koníčky. Spojením obou vzniká plastika jezdecká. Nejspíše sloužily k zobrazování biblických a světských výjevů. Méně časté jsou výjevy zvířat potřebných k lovu (jelenů, srnců, zajíců, psů, vlků, lišek) a bájných zvířat (draků a kentaurů).

Mezi zvukové hračky patří dětská štěrchátka. Jsou to uzavřené nádoby nebo duté hliněné figurky ptáčků s chřestícím obsahem uvnitř. Příkladem lokality tohoto nálezu je Sezimovo Ústí, kde jsou datovány před rok 1420. Tento typ hračky má dlouhou historii, která sahá hluboko do pravěku. U dětí z bohatých rodin můžeme vidět chřestítka z drahých materiálů. Obvykle sloužily jako šperk nebo žezlo a jejich doklady jsou patrné na dobových obrazech.

Dalšími častými archeologickými nálezy jsou lidské figurální plastiky. Jde o výrobky z jednodílné nebo dvoudílné formy, jejichž vyobrazení znázorňuje postavu ženy v plášti s kapucí. Zvláštním typem je sbírka z Norimberku, která obsahuje několik figurek s kruhově utvářenou náručí. Pravděpodobně se jedná o kmotrovský dar do kolébky novorozence, kde se na toto místo pokládal kmotrovský penízek. Můžeme zde zařadit i

sošky nahých dětí a dětí v kolébce, které sloužily jako dětská hračka nebo novoroční dárek či votivní předmět v ženských kláštěrech.

Na základě častých nálezů zvířecích motivů (koníčků a koníčků s jezdcí) vytvořila V. Hoffmannová třídění podle umístění otvoru a použití jednodílné nebo dvoudílné formy. Otvorem se mohla soška připevnit k podložce, nebo do ní mohl být zasazen turnajový dřevец či mohlo jít o kombinovanou hračku a soška mohla sloužit jako součást kolotoče. Funkce figurální plastiky, jak později připustila V. Hoffmannová, byla hračka na hraní, ale i předmět náboženského charakteru. Děti a dospělí užívali figurek k hraní divadelních představení obvykle s náboženským obsahem. Ikonografické prameny nám ukazují hru s dvěma jezdcí postavenými proti sobě, nebo dřevorezbu H. Burgkmaira z nejvyššího dvorského prostředí s názvem Hry Maxmiliána I.

S rozvojem moderní techniky došlo k odklonu od klasických hraček a k přechodu na hry a hračky virtuální povahy.

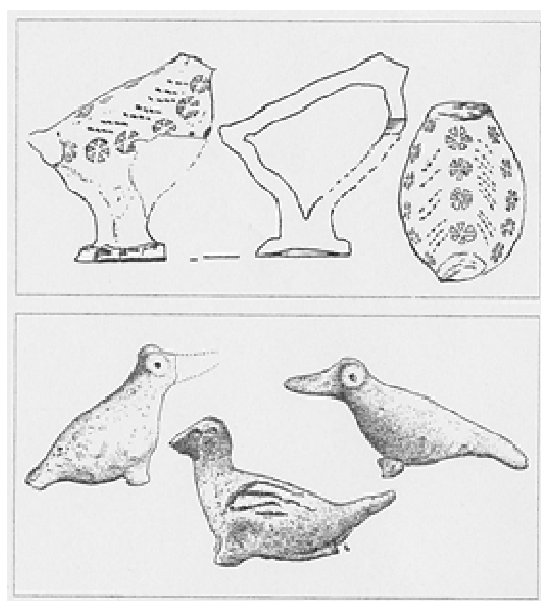
Literatura:

Měchurová, Z. 2010: Středověký svět dětí a her v archeologických pramenech, *Archaeologia historica*, Brno, roč. 35, č. 1, od s. 95-110.

Obrazová příloha:

soubor hracích kamenů a kostek

dětská šterchátka (nahore zdobená kolky, dole v podobě ptáčků)

chlapecké a dívčí hračky

hrnčířské plastiky s koníčkem a otvorem na tyč

panenka s kruhovou náručí na tzv. kmotrovský peníz